

پدافند غیرعامل ۲

پدافند غیرعامل یا دفاع بدون استفاده از تجهیزات جنگی، یکی از مؤثرترین و پایدارترین روش‌های دفاع در مقابل تهدیدات، مورد توجه بسیاری از کشورهاست.

در شماره‌ی قبل با تعریف، اهمیت پدافند غیرعامل، اهداف و نیز برخی از اصول آن آشنا شدید. در این شماره با دلایل توجه کشورها به پدافند غیرعامل آشنا می‌شوید.

برای ورود به این موضوع، لازم است به دوره‌های گوناگون جنگ از ابتدای تاریخ بشر تاکنون اشاره‌ای گذرا داشته باشیم.

در طول تاریخ حیات بشر، جنگ‌های گوناگونی بین جوامع رخ داده است، و در این جنگ‌ها به تناسب رشد فکری انسان، از وسایل و ابزار گوناگون جنگ و دفاع استفاده شده است. به این صورت که تا مدت‌ها ابزار جنگی مورد استفاده‌ی انسان بسیار ساده و ابتدایی (سنگ، چوب، تیر و کمان، نیزه و شمشیر) بود.

از نظر تاریخی جنگ‌هایی که در آن از ابزارهای ذکر شده (یا به تعبیری از سلاح سرد) استفاده می‌شد با نام «جنگ‌های نسل اول» شناخته می‌شوند.

پایان این دوره زمانی است که

سلاح‌های گرم وارد عرصه‌ی نبرد می‌شوند. اسلحه‌ها در این دوره ابتدا ساده هستند و به تدریج پیشرفته شده، به سلاح‌هایی که سرعت، قدرت تخریب، وزن، اندازه، بُرد، دقت در نشانه‌گیری و... در آن‌ها متفاوت با گذشته بود تبدیل شدند. به تدریج توپ‌های ساده و معمولی با قدرت تخریب پایین نیز وارد عرصه‌ی نبرد انسان‌ها با یک‌دیگر شدند؛ اما هنوز از ماشین‌های جنگی خبری نبود.

جنگ‌هایی را که در این دوره‌ی تاریخی رخ داد و در آن از سلاح‌های گرم با وضعیت‌های گوناگون استفاده شد اصطلاحاً «جنگ‌های نسل دوم» می‌نامند.

دوره‌ی بعدی از زمانی آغاز می‌شود که ماشین‌های جنگی وارد عرصه‌ی نبرد شدند. با اختراع و به‌کارگیری ماشین‌های جنگی، جنگ‌های مکانیزه ظهور و بروز یافت و نبردهای زمینی به هوا و زیر دریا نیز گسترش پیدا کرد.

در نبردهای این دوره هواپیماهای پیشرفته، ناوهای جنگی مجهز و موشک‌های دور بُرد گوناگون با کاربردهای مختلف، تکنولوژی عرصه‌ی نبرد را دگرگون کردند.

از نظر تاریخی جنگ‌های اتفاق افتاده در این دوره به «جنگ‌های نسل سوم» معروف هستند.

از ویژگی‌های جنگ‌های نسل سوم می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. به‌کارگیری حجم انبوه مهمات و سلاح؛
۲. تکیه بر نیروی انسانی انبوه؛
۳. طولانی شدن دوره‌ی جنگ؛
۴. دشواری‌های مدیریتی.

صحنه‌ی نبرد و پشتیبانی نیروها، حملات کم‌دقت نیروهای زمینی، استفاده از موشک‌های دور برد و استفاده از جنگنده‌های هوایی، یک ویژگی دیگر را به جنگ‌های نسل سوم افزوده است، و آن گستردگی خسارات در شهرها و تلفات نیروهای انسانی غیرنظامی است.

براساس آمار و ارقام موجود، تلفات مردم عادی و غیرنظامی در طول سال‌های جنگ جهانی دوم، بیش از ۲۹ میلیون نفر بوده، این در حالی است که تلفات نیروهای نظامی درگیر جنگ، ۲۳ میلیون نفر ذکر شده است. بر این اساس تلفات نیروهای غیرنظامی حدود ۶ میلیون نفر بیش‌تر از تلفات نیروهای نظامی بوده است.

رشد و پیشرفت علم و تکنولوژی باعث به وجود آمدن انقلاب علوم و فناوری‌های اطلاعات، ارتباطات، الکترونیک و رایانه در سال‌های اخیر شده است.

این پیشرفت‌ها و هم‌چنین نگاه افکار عمومی جهان نسبت به جنگ،

موجب تغییر در استراتژی برخورد کشورهای با یکدیگر شد و نسل دیگری از جنگ‌ها را به وجود آورد که به آن «جنگ‌های نسل چهارم» گفته می‌شود. جنگ‌های نسل چهارم ویژگی‌هایی دارند که مهم‌ترین آن‌ها به این شرح است:

۱. تأکید بر جنگ نرم (جنگ اطلاعاتی، جنگ روانی و...)
۲. به کارگیری موضعی و مقطعی جنگ سخت برای تقویت و پشتیبانی جنگ نرم؛
۳. تأکید بر جنگ الکترونیک پیشرفته؛
۴. تأکید بر انهدام زیرساخت‌های حساس و حیاتی کشور در اولویت نخست اهداف تهاجم؛
۵. تلاش برای قطع ارتباط رهبری و مدیریت دفاعی کشور با مردم و نیروهای دفاعی؛
۶. کوتاه شدن مدت جنگ (جنگ برق‌آسا).

با توجه به این‌که ما در دوره‌ی جنگ‌های نسل چهارم زندگی می‌کنیم، ضروری است که به عنوان پیروان اسلام ناب محمدی (ص) و مدافعان سرزمین ایمان پرور ایران با الزامات و ویژگی‌های دفاع مؤثر در جنگ‌های این دوره آشنا بشویم و آمادگی روحی و فکری لازم را در این رابطه به دست بیاوریم.

بخشی از الزامات و ویژگی‌های

دفاع مؤثر در جنگ‌های نسل چهارم به این شرح است:

۱. ضرورت برنامه‌ریزی و آغاز طرح‌های جامع دفاع قبل از شروع درگیری‌های آشکار (دفاع در مقابل جنگ نرم)؛
۲. اتکا بر ایمان، هوشیاری، روحیه و توان دفاع مردمی؛
۳. تمرکز تلاش‌ها بر ارتقای روحیه و اراده‌ی ملی بر دفاع؛
۴. تمرکز بر دفاع از نقاط حیاتی و حساس کشور؛
۵. تأکید ویژه بر دفاع (پدافند) غیرعامل به عنوان یکی از محورهای اساسی دفاع همه‌جانبه.

آمار تلفات نیروهای غیرنظامی در جنگ جهانی دوم، ویژگی‌های جنگ‌های نسل سوم و چهارم و هم‌چنین الزامات دفاع مؤثر در جنگ‌های دوران کنونی، بسیاری از کشورها را بر آن داشته تا «پدافند غیرعامل» یکی از محورهای اساسی دفاعی آن‌ها در عصر حاضر باشد و برای تحقق اهداف دفاع غیرعامل برنامه‌ریزی ویژه‌ای داشته باشند.

شرایط سیاسی، اجتماعی، نظامی و... عصر ما به گونه‌ای است که احتمال جنگ‌های گسترده، مشابه جنگ جهانی دوم و جنگ‌های طولانی مدت، مشابه جنگ ویتنام و جنگ تحمیلی رژیم بعثی عراق بر میهن عزیز ما، دور از ذهن و

تاحدودی نامحتمل است، اما وضعیت تنگ‌آمیز حاکم بر نظام جهانی و رفتارهای ارباب منشانه‌ی کشورهای سلطه‌گر، احتمال برخوردهای محدود را منتفی نمی‌کند، ولی همان‌طور که اشاره شد، جنگ‌های نرم (جنگ روانی، اطلاعاتی) و جنگ الکترونیک در دوران کنونی در رأس برخوردهای احتمالی کشورها با یکدیگر است، به نحوی که هم‌اکنون نیز جنگ روانی، اطلاعاتی با درجات گوناگون بر رفتارهای بسیاری از کشورها با یکدیگر حاکم است.

جنگ روانی

در دنیای امروز افکار عمومی مردم نقش تعیین‌کننده‌ای در تصمیم‌گیری‌های سران کشورها دارد، به طوری که غالب حاکمان سعی می‌کنند نظریات و تصمیمات خود را به خواست عمومی مردم گره بزنند. به همین منظور برای اثرگذاری بر رأی و نظر مردم، از شیوه‌های گوناگون استفاده می‌شود که در بسیاری از موارد خلاف اصول اخلاقی پذیرفته شده‌ی بشر است، اما چون تصور حاکمان این است که آن‌ها را به اهدافشان نزدیک می‌کند، استفاده از وسیله‌ی نامشروع برای آن‌ها مجاز محسوب می‌شود. برای مثال استفاده از عنصر

«دروغ» در تبلیغات به صورتی که غالب مردم آن را درست تصور کنند، یکی از اصلی‌ترین شیوه‌های جنگ روانی در عصر حاضر است.

تهاجم همه‌جانبه‌ی قدرت‌های نظامی سلطه‌گر به کشور عراق، به بهانه‌ی مقابله با سلاح‌های کشتار جمعی رژیم بعثی عراق، یکی از موارد استفاده از عنصر «دروغ» در تبلیغات برای رسیدن به اهداف نامشروع و از پیش تعیین شده می‌باشد.

در جنگ روانی سعی می‌شود با بهره‌گیری از شیوه‌های گوناگون، فکر و رفتار عموم مردم آن گونه که طراحان جنگ روانی انتظار دارند، شکل بگیرد. تبلیغات، شایعه، تفرقه‌افکنی، تهدید، تحریف واقعیت، ترور و... راه‌هایی است که در جنگ روانی از آن استفاده می‌شود.

جنگ الکترونیک

گسترش روز افزون سیستم‌های الکترونیکی در حوزه‌های نظامی، غیر نظامی، تجاری و... موجب شده تا بسیاری از فعالیت‌های عملیاتی به مدارهای الکترونیکی وابستگی کامل داشته باشند.

در حال حاضر بسیاری از بانک‌ها، مؤسسات تجاری، سیستم‌های مخابراتی و در حوزه‌های نظامی سیستم‌های موشکی، شبکه‌های

مخابراتی، مراکز کسب اطلاعات و سیستم‌های فرماندهی و کنترل، به سیستم‌های الکترونیکی وابستگی بسیار زیادی دارند.

امروزه حتی برای افزایش سرعت و دقت توپ‌خانه‌ی ساده، استفاده از سیستم‌های الکترونیکی امری معمولی و متداول است.

با توجه به آنچه گفته شد، می‌توانیم جنگ الکترونیک را این گونه تعریف کنیم:

استفاده از انرژی الکترومغناطیسی با هدف تشخیص، بهره‌برداری و اختلال در طیف الکترومغناطیسی دشمن و جلوگیری از اقدامات مشابه آن‌ها «جنگ الکترونیک» نامیده می‌شود.

با توجه به تعریف فوق و هم‌چنین وابستگی‌های الکترونیکی به تکنولوژی روز، تهاجم به مدارهای الکترونیکی نیز در برنامه‌های نظامی قرار گرفته، ممکن است حتی در شبکه‌های مخابراتی و کامپیوتری، تهاجم به صورت نرم‌افزاری انجام شود.

بر این اساس می‌توان شرایطی را فرض کرد که در آن سیستم‌های اطلاع‌رسانی مخابراتی، سیستم‌های کامپیوتری و سیستم‌های الکترونیکی برخی از تجهیزات نظامی در یک جنگ الکترونیکی کارایی خود را از دست بدهند. برای مثال اگر یک رزم‌ناو پیشرفته در مقابل اقدامات جنگ

الکترونیک دشمن شکست بخورد، به یک شیء معمولی شناور بر روی آب تبدیل می‌شود. بنابراین می‌توان اهداف عمده‌ی جنگ الکترونیک را به

شرح زیر بیان کرد

۱. ره‌گیری و بهره‌برداری از امواج الکترومغناطیسی دشمن که به صورت عمدی یا سهوی پخش می‌شود؛

۲. ایجاد اختلال در طیف الکترومغناطیسی دشمن، به طوری که توانایی آن را خنثی کند؛

۳. حفاظت از طیف الکترومغناطیسی خودی در برابر جنگ الکترونیک دشمن، به نحوی که برتری توان نیروی خودی در این زمینه حفظ شود.

کلام آخر این‌که به رغم وجود شرایط نا هم‌طراز و نابرابری فناوری تسلیحاتی در جنگ‌های مدرن امروزی «آن‌که اولین ضربه را می‌زند برنده نیست، بلکه آن‌که آخرین ضربه را تحمل می‌کند پیروز میدان خواهد بود». و بالا بردن آستانه‌ی تحمل، افزایش مقاومت و توان دفاعی کشور به مقدار قابل ملاحظه‌ای با به کارگیری اقدامات مربوط به «پدافند غیر عامل» گره خورده است.

زیرنویس

* کارشناس مسئول گروه درسی آمادگی دفاعی دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی.